

Zoevende zusters

EXPOSITIE 'ZORG THUIS. TOEN, NU EN STRAKS'

In januari werd opende het Florence Nightingale Instituut haar nieuwe semi-permanente tentoonstelling over de zorg thuis van vroeger, nu en in de toekomst. 'Zoevende zusters' vormt de derde expositie die momenteel in Zetten is te zien, samen met 'Zusters in smetteloos wit' en 'Academisch verplegen'.

Bij het binnengaan van de tentoonstelling worden de bezoekers door twee plasma-schermen verwelkomd: op het ene scherm een zuster uit de jaren vijftig en op het andere scherm een wijkverpleegkundige uit het heden. Bets, de zuster uit vroeger tijden, vertelt aan Sanne, verpleegkundige van nu, hoe haar werk er uitziet. En Sanne vertelt haar verhaal aan Bets. Hoewel de één gebruik maakt van een handgeschreven lijst om te zien welke patiënten die dag bezocht moeten worden en de ander daarvoor online op haar laptop het cliëntenbestand checkt, blijft de core business hetzelfde: het verzorgen van mensen thuis. Telkens wordt een vergelijking gemaakt tussen vroeger en nu, waaruit blijkt dat er veel is veranderd, maar ook veel dingen hetzelfde blijven. Er is nadrukkelijk gekozen voor de term 'Zorg thuis', en niet voor 'thuiszorg'. De reden daarvoor is dat deze term vaak negatieve associaties heeft: men denkt vooral aan huishoudelijk werk en slecht gemanagede organisaties. Terwijl het gaat om de zorg,

zorg bij de mensen thuis. Dan kan het bijvoorbeeld gaan over kraamzorg, gezinszorg, gehandicapten en chronisch zieken, maar ook over wijkverpleging.

Geschiedenis

Verzorging van mensen aan huis op grotere georganiseerde schaal is in Nederland een fenomeen van de twintigste eeuw. Tot in het laatste kwart van de negentiende eeuw was deze zorg toevertrouwd aan familieleden thuis of religieuze vrouwen en mannen: katholieke zusters of protestantse diaconessen. Van enige medische kennis of opleiding was nog geen sprake. In 1875 kwam hierin verandering. In Hilversum werd de Witte kruisvereniging opgericht, het eerste initiatief om de verzorging van zieken georganiseerd aan te pakken. Wie lid werd van de kruisvereniging kon rekenen op zorg en medische middelen tegen een gereduceerd tarief. In 1878 startte de Witte kruisvereniging met een verpleegstersopleiding, eerst gericht op de verpleging in ziekenhuizen, daarna kwam ook de verzorging

van mensen thuis aan bod.

Vanaf 1900 schoten ook in de rest van Nederland de kruisverenigingen als paddenstoelen uit de grond. Naarmate de verzorging meer gestalte kreeg, was dat ook in de organisatie van de kruisverenigingen terug te zien. In 1900 zag het Groene Kruis het licht, in 1916 werd het Wit-Gele kruis opgericht en in 1946 zag ook het protestants-christelijke Oranje-Groene Kruis het levenslicht. In de tijd waarin de verzorgingsstaat nog een toekomstdroom was, was de behoefte aan dergelijke verenigingen groot. In 1940 waren 850.000 gezinnen lid van een kruisvereniging.

Zoals zo veel beroepsgroepen, gingen ook de wijkverpleegsters zich organiseren. In 1927 werd de 'Bond voor wijkverpleegsters' opgericht. Erkenning van overheidswege kwam in 1928 toen de overheid het specialisme wijkverpleging wettelijk ging beschermen.

Duizendpoot

Tot aan de jaren vijftig was de wijkverpleegkundige een dui-

De pop van zuster Stieltjes

De toekomstkamer. Hier kunnen bezoekers op een interactieve manier kennismaken met de nieuwste ontwikkelingen in de zorg. Zie ook www.yourworkplace.nl.

zendpoot, die van alle markten thuis moest zijn. Illustratief hierbij is een verpleegstersinsigne uit de tentoonstelling dat door verpleegkundigen werd gedragen: A-verpleging, met kraam- en wijkaantekening. In gebieden waar de toring heerste, droegen zusters daarnaast nog het insigne van de tbc-bestrijding. Omdat de middelen schaars waren, moesten de wijkverpleegkundigen vaak een beroep doen op de eigen flexibiliteit en creativiteit. Opvallend is dat wijkverpleegkundigen niet vanuit een ziekenhuis werkten maar, naar Engels voorbeeld, zelfstandig opereerden. De wijkverpleegster trok vanuit het kruisgebouw, waar zijzelf vaak ook woonde, de wijk in. Eerst te voet of op de fiets, vanaf eind jaren veertig met de solex. De zusters in de lange leren jassen op de solex werden een bekend beeld in Nederland en zijn uiteindelijk de inspiratiebron geweest voor de titel van de tentoonstelling: Zovende zusters. In kleine gemeenschappen was de wijkverpleegkundige vaak de schakel tussen de arts en de patiënten en had ze grote invloed. Ook was de zuster over het algemeen goed op de hoogte van hetgeen zich in een buurt of wijk afspeelde.

Specialisten en regeltjes

In de jaren zestig en zeventig verandert de zorg thuis drastisch. De verschillende kruisverenigingen fuseerden, thuiszorg en wijkverpleging fuseerden met als uiteindelijk resultaat de grote thuiszorgorganisaties, die we tegenwoordig kennen. Verruimende specialisatie en differentiatie binnen de beroepsgroep hebben het vak aanzienlijk veranderd. Huishoudelijk werk, eenvoudige verzorging en complexe medische handelingen worden door verschillende krachten uitgevoerd. Het van oorsprong typische vrouwenberoep wordt tegenwoordig ook door mannen uitgevoerd en de zelfstandigheid van welker wordt steeds meer ingeperkt door een uitgebreide regelgeving. Desondanks zijn er ook door de tijd heen ook constanten waar te nemen. De wijkverpleegkundige blijft een mobiel persoon, in dat opzicht is de titel 'Zovende zuster' tijdloos en ook nu nog moet er met weinig middelen en met name weinig tijd creatief omgesprongen worden. Zowel de veranderingen als de conti-

nuitheid worden in de tentoonstelling belicht.

Collectie

De bezoekers worden langs verschillende thema's geleid: kraamzorg, gezinszorg, tuberculosebestrijding, maar ook nieuwe verpleegmethoden en de eerste ontwikkelingen in de wijkverpleging in Nederland. Bij elk thema is van alles te zien: historisch materiaal, foto's en films. Bij het thema 'tbc-bestrijding' is bijvoorbeeld een collectie sputumpotjes te zien, waarin de patiënt moest spugen na het hoesten. Wie langs de potjes loopt, krijgt het gerochel van een tbc-patiënt te horen en het kleppen van het sputumpotje. Er is ook een foto van een tbc-huisje te zien, waarin patiënten werden verpleegd. Deze huisjes, die te leen waren bij de kruisvereniging, konden in de tuin van een patiënt worden gezet. De huisjes waren draaibaar en aan één wand open. Hierdoor kon een patiënt zoveel mogelijk zon krijgen per dag, er werd gedacht dat dit goed was voor het genezingsproces.

De expositie is op dinsdag en donderdag van 13.30 tot 16.30 uur geopend voor publiek. Wilt u de tentoonstelling met een klas bezoeken of een educatief traject volgen, dan wordt aangeraden een afspraak te maken. Dat kan ook op andere dagen dan dinsdag en donderdag. Het Florence Nightingale Instituut is gevestigd in 'Het Witte Huis', Stationsstraat 27, 6671 AW, Zetten. *Zovende zusters* is een gezamenlijke uitgave van de Stichting Onderzoek en Ontwikkeling Maatschappelijke gezondheidszorg (STOOM) en het Florence Nightingale Instituut. Het boek is te bestellen via www.fni.nl. Het kost inclusief verzending € 9,95. Abonnees van Kleio krijgen een korting van € 2,-. Deze aanbieding is geldig tot 1 september 2009.

Het merendeel van de tentoongestelde voorwerpen is afkomstig uit de collectie van de Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit, waar het Florence Nightingale Instituut een nauwe samenwerking mee heeft. Het is een geluk voor de tentoonstelling dat de verschillende kruisverenigingen veelal goed met hun erfgoed zijn omgegaan. Rondom de historische opstelling is op speciaal ontworpen behang de hedendaagse zorg thuis te zien. Op de wanden hangen foto's, voorzien van bijschriften, waarop te zien is hoe tegenwoordig met zorg thuis wordt omgegaan.

De pop van zuster Stieltjes

Eén van de meest bijzondere objecten van de tentoonstelling is de pop van zuster Stieltjes uit 1898. In dat jaar werd ter ere van de troonsbestijging van koningin Wilhelmina in Den Haag de 'Nationale tentoonstelling van vrouwenarbeid' georganiseerd. Vrouwen uit het hele land werden door het organiserend comité door middel van een prijsvraag uitgenodigd een voorbeeld van hun werk op te sturen voor de tentoonstelling. Zuster Stieltjes (1866-1931) had in haar werkzaamheden veel te maken met plattelandsarbeiders, die last hadden van een soort eczeem dat zich over het hele lichaam verspreidde. Compleet verbinden was geen optie, omdat dat het bewegen en daarmee het werk onmogelijk maakte. Zuster Stieltjes ontwierp een zogenaamd werkmansverband, dat het lichaam bedekte maar ook bewegen mogelijk maakte. Een miniatuurversie van dit verband maakte zij voor de tentoonstelling en kleepte daar een pop

meë aan. Haar inzending won de hoofdprijs: een eremedaille. Lange tijd was alleen dit verhaal bekend en dacht men dat de pop verdwenen was. Toen Wiegman er tien jaar geleden een artikel over schreef, werd ze gecontacteerd door de stiefdochter van zuster Stieltjes. Zij had een schoendoosje met daarin de pop en de eremedaille.

Educatie

De tentoonstelling 'Zoevende zusters' maakt deel uit van een groter project. Zo is er een documentaire gemaakt over de geschiedenis van de zorg thuis. Deze film is te zien in de grote zaal van het instituut. Ook is het gelijknamige boek *Zoevende zusters* verschenen.

Een belangrijk onderdeel van het project is het educatieve traject. Zo zijn er educatieve werkbladen, die schoolklassen langs de expositie kunnen leiden. Naast een educatief pakket (aan te vragen bij het instituut) is er voor leerlingen uit het voortgezet onderwijs en het beroepsonderwijs een

educatieve game ontwikkeld. De focus ligt op die leerlingen die een opleiding in de zorg willen gaan volgen of die al een studie in die richting doen. In de game staan de dagelijkse bezigheden van verplegers en verzorgers centraal. Doel is

'De core business blijft hetzelfde: verzorgen van mensen thuis'

om leerlingen en studenten vertrouwd te maken met een aantal aspecten uit het vak en een korte indruk te geven van de achtergrond van die specifieke taak. Hoewel de game niet is ontwikkeld voor het geschiedsonderwijs, kan deze vooral in de onderbouw gebruikt worden als luchtige inleiding op het thema zorg. Telkens wordt er een vergelijking gemaakt tussen de hedendaagse situatie en die rond de jaren vijftig. Hierbij is dankbaar gebruik gemaakt van de grote hoeveelheid promotioneel filmmateriaal, die de kruisverenigingen hebben nagelaten.

www.fni.nl/onderwijs.

